

EBÜ HÂZİM el-ABDÜYİ

Bağdâdî, güvenilir ve hadis ilmini iyi bilir bir kişi olduğunu söylediği hocası Ebû Hâzım el-Abdüyî ile Ebû Nuaym el-İsfahânî'den başka hadis hâfızı görmediğini kaydeder.

Ebû Hâzım el-Abdüyî 417 yılının Ramazan bayramında (15-17 Kasım 1026) Nişâbur'da vefat etti.

BİBLİYOGRAFYA:

Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XI, 272-273; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VIII, 354; İbn Asâkir, *Tebyînü ke-zîbî'l-müfterî*, s. 241-243; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VIII, 27; Zehebî, *Tezkiretül-huffâz*, III, 1072; a.m.f., *A'âmü'n-nübelâ*, XVII, 333-336; Sübkî, *Tabakât*, V, 300-301; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 21; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, IV, 265; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Ömer), s. 417-418; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 208.

ALİ OSMAN ATEŞ

EBÜ HÂZİM el-KÂDÎ

(أبو حازم القاضي)

Ebû Hâzım Abdülhamîd
b. Abdilazîz es-Sekûnî
(ö. 292/905)

Hanefî fakihî.

Basra'da doğdu. Kinde kabilelerinden Sekûn'a mensuptur. Dedesinin ismi kaynaklarda Abdülhamîd, Abdülmecîd ve Hâzım olarak kaydedilmektedir. Ancak kadılığı sırasında Ebû Hâzım'e bağlı olarak vakıf nâzirliği yapan Vekî'nin verdiği Hâzım adı doğru olmalıdır (*Ahbarü'l-ku-dât*, III, 198). Basra âlimlerinden Hilâl b. Yahyâ, İsâ b. Ebân ve Bekir b. Muhammed el-Ammî'den fıkıh; Muhammed b. Beşşâr el-Bündâr, İbnü'l-Müsennâ ve Şuayb b. Eyyûb'dan hadis dersleri aldığı dair bilgi dışında hayatının ilk devresiyle ilgili mâlumat yoktur. Özellikle Hanefî fıkıhında üstün zekâsı ve güçlü hâfızası sayesinde hocalarını geride bırakacak bir seviyeye ulaştı. Hadis rivayetinde sika, ayrıca ferâiz, matematik, cebir, şûrût ve sicillât alanlarında üstün başarı sahibi olan Ebû Hâzım şiirle de meşgul olmuştur.

Ebû Hâzım, Ahmed b. Tolun'un Mu'temid-Alellah'ın halifeliği sırasında Suriye ve Filistin'i ele geçirmesinden sonra Dimaşk, Ürdün ve Filistin kadılığına tayin edildi (263/876-77 veya 264/877-78). İbn Tolun'un isteği üzerine Mu'temid'in kardeşi Muvaffak'ı veliahtlıktan azleden Dimaşk âlimleri arasında o da yer aldı. Babasının ölümü üzerine Mısır ve Suriye valiliğini devralan Humâreveyh b. Ahmed b. Tolun'a karşı bir sefer düzenle-

yen (271/885) Muvaffak'ın Irak valisi olan oğlu Ahmed (Mu'tazid-Billâh), dönüşünde Ebû Hâzım'i de Irak'a getirerek önce Kûfe, ardından da Bağdat'ın Şarkıye ve Kerh semtleri kadılığına tayin etti. Her iki görevi hayatının sonuna kadar birlikte sürdüren Ebû Hâzım Bağdat'ta oturduğu zamanlarda Kûfe'de nâib bırakırdı. Mahkeme âdabına uymadığı için te'dib maksadıyla darp cezası verdiği bir kişinin infaz esnasında ölmesi üzerine diyetinin beytûlmâlden ödenmesine hükmederek Ebû Hanîfe ve talebelerinin bu tür vak'alarda tazmin gerekmeceği yönündeki görüşlerinin aksine uygulamada bulunmuştur (Temîmî, IV, 270). Beraberinde getirdiği bir çocuktan 1000 dinar alacağı olduğu iddiasında bulunan yaşlı bir adamın davacı olduğu bir davada her iki tarafın hal ve tavırlarından bunların iddialarında ciddi olmadıklarını anlayıp önce davayı ertelemesi, daha sonra da davayı düşürmesi onun firâsetini gösteren olaylardan biridir.

Devlet adamlarına karşı dahi hakkın savunuculuğunu yapmaktan çekinmeyen Ebû Hâzım, Halife Mu'tazid-Billâh'ın açtığı bir alacak davasında şahit istemiş, teklif edilen iki kişi şahitlikten kaçınınca davayı düşürmüştü. Yine Mu'tazid'in sarayının inşası sırasında bir vakıf arazisine yapılan tecavüzden kaynaklanan zararı tazmin ettirmişti (benzeri menkıbeleri için bk. Hatîb, XI, 62-66; İbnü'l-Cevzî, XIII, 38-43; İbn Manzûr, XIV, 174-178; Temîmî, IV, 267-272). Bununla birlikte özellikle Mu'tazid-Billâh kendisine saygı gösterir ve onu himaye ederdi.

Kadılık görevi yanında eğitim ve öğretim faaliyetlerinde de bulunan Ebû Hâzım'den hadis ve fıkıh dersleri alanlar arasında meşhur Hanefî fakihleri Ebû Ca'fer et-Tahâvî, Ebû'l-Hasan el-Kerhî, Ebû Tâhir ed-Debbâs, Ebû Saîd el-Berdaî, Mükrem b. Ahmed ve Ebû Muhammed İbn Zebr er-Rabâî bulunmaktadır.

Doksan beş yaşlarında iken Cemâziyelevvel 292'de (Mart 905) Bağdat'ta vefat etti. İbnü'l-Cevzî'nin naklettiği bir rivayete göre de (*el-Muntazam*, XIII, 43) Kûfe'de defnedildi.

Ebû Hâzım'ın günümüze ulaşmış olmadığı bilinmeyen *Kitâbü'l-Ferâ'iz* (*Lûbâbü'l-ferâ'iz*), *Kitâbü'l-Mahâdır ve's-sicillât*, *Edebü'l-kâdî*, *Emâlî* adlı müstakil eserleri yanında Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin *el-Câmi'u'l-kebîr*i üzerine bir şerh kaleme aldığı kaynaklarda zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

Vekî, *Ahbarü'l-ku-dât*, III, 198-199; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), X, 86, 91, 98; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 261; Hüseyin b. Ali es-Saymerî, *Ahbarü Ebî Hanîfe ve aşhâbihi*, Haydarâbâd 1394/1974 — Beyrut 1976, s. 159; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XI, 62-67; Şirâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 141; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Muhammed), XIII, 38-43; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 537; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târîhi Dimaşk*, XIV, 174-179; Zehebî, *A'âmü'n-nübelâ*, XIII, 539-541; a.m.f., *Tezkiretül-huffâz*, II, 654; Safedî, *el-Vâfi*, XVIII, 72; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân* (Cübürî), II, 220-221; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 99-100; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-mu-dhiyye*, II, 366-368; Aynî, *el-Binâye*, Beyrut 1401/1981, IX, 749-750; *Keşfü'z-zunûn*, I, 46, 165, 569; II, 1541; Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, IV, 267-272; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 86; *Hediyyetü'l-ârifin*, I, 505; Suter, *Die Mathematiker*, s. 38-39; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 30.

KASIM KIRBIYIK

EBÜ HİRÂŞ el-HÜZELİ

(أبو خراش الهذلي)

Ebû Hirâş Huveylid
b. Mürre el-Hüzeli
(ö. 15/636)

Arap şairi.

Muhadramûn* şairlerden olup ileri yaşlarda İslâmiyet'i kabul etmiştir. Hz. Peygamber'le görüşüp görüşmediği bilinmemektedir. Çok iyi bir savaşçı ve süratli bir koşucu olduğu, kendisi gibi şair olan diğer dokuz kardeşinin de aynı meziyetlere sahip bulunduğu nakledilmektedir. Bir Mekke dönüşünde kendisine pusu kuran Benî Dîl kabilesinin adamlarından hızlı koşması sayesinde kurtulmuştur.

Ebû Hirâş, şiirlerinde de görüldüğü gibi, şerefiyle ölmeyi zilletle yaşamaya tercih eden bir mizaca sahipti. Ömrünün sonlarında zâhidâne bir hayatı benimseyerek inzivaya çekildi. Aile fertlerini ve kardeşlerini kaybettiği bu dönemde oğlu Hirâş'ın kendisinden izin almadan savaşa katılması üzerine Hz. Ömer'e başvurmuş, halife onun oğlunu geri çağıracağı gibi ebeveynlerinin izni olmadan çocukların savaşa gitmesini de yasaklamıştır.

Yardım severliği ve cömertliğiyle de tanınan Ebû Hirâş'ın, kabilesine mensup bazı kişiler tarafından esir alınan kimseleri kurtardığı ve hacdan dönen Yemenli bir kafilayı evinde misafir ederken hayatından olduğu bilinmektedir. Rivayete göre, misafirlere yemek hazır-

lamak için evde su kalmadığını görünce kendisinin yaşlı olduğunu söyleyerek misafirlerden su getirmelerini istemiş, onların kabul etmemesi üzerine gece karanlığında suya gitmiş, dönüşte bir yıl tarafından sokularak zehirlendiği halde bu durumu misafirlere hissettirmemiş ve o gece vefat etmiştir. Hz. Ömer durumu öğrenince, "Eğer misafir kabul etmek sünnet olmasaydı hiçbir Yemenî'nin misafir edilmemesini emrederdim" diyerek üzüntüsünü ifade etmiş, daha sonra Yemen'deki valisine yazdığı mektupta Ebû Hırâs'ın evinde misafir olan kişilerden onun diyetini almasını emretmiştir.

Ebû Hırâs el-Hüzelî, daha çok methiye ve mersiye yazan bir şair olarak tanınır. Kaynaklarda şiirlerine örnek olarak, Hâlid b. Velîd'in yaktığı Uzzâ adlı putun bekçisi olan Dübeyye es-Sülemî ile müslümanların Huneyn'de esir aldıkları müşrikler arasında bulunan Zühayr b. Acve için yazdığı mersiyeleler zikredilir. Ayrıca Hz. Peygamber'in üstün vasıflarını dile getirdiği çok güzel bir şiirinden söz edilmektedir.

Divanı J. Hell tarafından *Neue Huda-ilien-Diwane* adıyla iki cilt halinde neşredilmiştir (Leipzig 1933).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kuteybe, *es-Şi'r ve's-su'arâ*, II, 663-664; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâni*, XXI, 205-228; İbn Abdülber, *el-İstî'ab*, IV, 1636-1637; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), II, 364-366; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hzânnetü'l-edebe* (Bulak), I, 213; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IX, 872-873; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *Şu'arâ ve devâvîn*, Beyrut 1978, s. 56-57; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edebe*, I, 269-271; Brockelmann, *GAL* (Ar.), I, 84; Ziriklî, *el-A'lam* (Fethullah), II, 325; Abdülhalim Hifnî, *Şi'rû's-Se'âlik*, Kahire 1987, s. 123-124; Ch. Pellat, "Abû Khrîrah", *EI*² (İng.), I, 136.

İBRAHİM SARMIŞ

EBÜ HİLÂL el-ASKERİ

(bk. ASKERİ, Ebû Hilâl).

EBÜ HUZEFYE

(أبو حذيفة)

Ebû Huzeyfe Mihşem
b. Utbe b. Rebîa
(ö. 12/633)

İlk müslüman olan sahâbilerden.

Künyesiyle tanındığı için adı kesin olarak bilinmemekle birlikte kaynakların çoğunda Mihşem, bir kısmında da Hâşim ve Hüşeym şeklinde geçmektedir. Baba-

sı Utbe b. Rebîa müşriklerin ileri gelenlerinden. Kırk dördüncü müslüman olduğu rivayet edilen Ebû Huzeyfe, İslâm'ın ilk yıllarında okuma yazma bilen on yedi sahâbiden biriydi. Hz. Peygamber'e *istihâze** konusunu sormasıyla meşhur olan Sehle bint Süheyl ile evlendi ve Habeşistan'a yapılan her iki hicrete de onunla birlikte katıldı. Hz. Osman'a baş kaldıranlardan biri olan oğlu Muhammed Habeşistan'da dünyaya geldi. Ebû Huzeyfe Habeşistan'dan Mekke'ye döndü ve Medine'ye hicrete kadar Hz. Peygamber'in yanından ayrılmadı. Medine'ye hicret edince âzatlısı Sâlim'le birlikte Abbâd b. Bişr'in evine misafir olduğu için Hz. Peygamber onunla Abbâd arasında kardeşlik bağı (*muâhât**) kurdu.

Abdullah b. Caşş kumandasında yapılan Batn-ı Nahle Seriyyesi'nde bulunan Ebû Huzeyfe Bedir, Uhud ve Hendek başta olmak üzere bütün gazvelere katıldı. Babası Utbe'yi çok seviyor ve bir gün müslüman olacağını ümit ediyordu. Onu Bedir Gazvesi'nde düşman saflarında görünce çok üzüldü ve kendisini mübarezeyle davet etti. Ancak Hz. Peygamber buna engel oldu. Savaş bittikten sonra Resûlullah'ın, "Rabbimin sizin için vaad ettiği şeyin gerçek olduğunu şimdi gördünüz mü?" diyerek Bedir Kuynusu'na attırdığı müşriklerin cesetleri arasında Utbe'ninki de vardı. Uhud Gazvesi'nde Hz. Hamza'ya yaptıklarıyla tanınan kız kardeşi Hind, Bedir'de babasına karşı takındığı tavır sebebiyle Ebû Huzeyfe'yi bir şiirle hicvetti.

İlk müslümanlardan olan Sâlim, Ebû Huzeyfe'nin kölesi olup ona nisbetle Sâlim Mevlâ Ebû Huzeyfe diye anılır. Ebû Huzeyfe Sâlim'i âzat ettikten sonra evlât edindi ve kendisini yeğeni Fâtıma bint Velîd ile evlendirdi. Evlâtlıkların babalarına nisbet edilmesini emreden âyet (el-Ahzâb 33/5) nâzil olduktan sonra da Ebû Huzeyfe Sâlim'i yanından ayırmadı. Ancak ergenlik çağına geldiğinde evlerine teklifsizce girip çıkmasının sakıncalı olabileceğini düşünen Sehle bint Süheyl durumu Hz. Peygamber'e sormuş, o da aralarında süt mahremliği meydana gelmesi için Sâlim'i emzirmesini tavsiye etmişti. Resûlullah'ın verdiği bu ruhsatın sadece bu olaya mahsus olduğu kabul edilmektedir.

Ebû Huzeyfe elli dört yaşlarında iken Yemâme Savaşı'nda âzatlısı Sâlim ile birlikte şehid oldu. Adı çeşitli hadislerde geçmekle birlikte kendisinden sahih isnadlarla hadis rivayet edilmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Meğâzî", 12, 13, "Nikâh", 15; Müslim, "Rađâ", 26-30; İbn Hişâm, *es-Sire*, I, 277, 344, 347; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 84-85; İbn Hibbân, *Meşâhîr*, s. 26; Hâkim, *Ma'rifetü'l-ulamî'l-hadis*, s. 254; İbn Abdülber, *el-İstî'ab*, IV, 39-40; Süheylî, *er-Ravzâ'l-ünûf*, V, 352; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, VI, 70-72; Nevevî, *Tehzîb*, I, 212; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, I, 164-167; a.m.f., *el-İber*, I, 12; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 42-43; Wensinck, *Mu'cem*, VIII, 57; M. Mustafa el-A'zamî, *Küttâbü'n-nebî*, Riyad 1401/1981, s. 37.

SELMAN BAŞARAN

EBÜ HUZEFYE el-BUHÂRÎ

(أبو حذيفة البخاري)

Ebû Huzeyfe İshâk b. Bişr
b. Muhammed b. Abdillâh
el-Hâşimî el-Buhârî
(ö. 206/821)

Asılsız haber rivayet etmekle tanınan râvi ve tarihçi.

Belh'te doğdu. Daha sonra Buhara'ya göç ederek orada yerleşti ve bundan dolayı Buhârî nisbesiyle tanındı. Hâşimoğulları'nın *mevlâ**'sı olduğu için Hâşimî nisbesiyle de anılmaktadır. İbn İshâk, Abdülmelik b. Cüreyc, Mukâtil b. Süleyman, Mâlik b. Enes, Süfyan es-Sevrî ve A'meş gibi meşhur kişilerden hadis ve haber nakletmiş, kendisinden de Seleme b. Şebîb, İsmâil b. İsâ el-Attâr, Muhammed b. Yezîd ve Muhammed b. Kudâme el-Buhârî rivayette bulunmuşlardır. Abbâsî Halifesi Hârûnürreşîd'in daveti üzerine Bağdat'a giden Ebû Huzeyfe, İbn Rağbân Mescidi'nde hadis, siyer ve meğâzî okuttu. Halife de kendisinden ders aldı. Daha sonra tekrar Buhara'ya döndü ve 12 Receb 206'da (11 Aralık 821) orada vefat etti.

Ebû Huzeyfe hadis münekkidlerinin âdeta hücumuna uğramış ve daha çok İbn Tâvûs gibi zamanına yetişmediği ve görmediği kişilerden rivayette bulunduğu için suçlanmış, ayrıca güvenilir kişileri alet ederek asılsız haber nakletmekle itham edilmiştir. Hatîb el-Bağdâdî, İsmâil b. İsâ el-Attâr'dan başka hiçbir Bağdatlı'nın ondan bir şey rivayet etmediğini, kendisinden daha çok Horasanlıların rivayette bulunduğunu söyler. Ahmed b. Seyyâr el-Mervezî, Ebû Huzeyfe'yi gafillikle ve zayıf bir hafızaya sahip olmakla; Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe ve Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî kezzâblıkla; Ali b. Medînî, İbn Hibbân ve Dârekutnî kezzâb, metrûkû'l-hadis ve ne söylediğini bilmeyen bir kişi olmakla; İbn Adî ile